

KANALSKI KOLOVRAT V SPOMINIH FRANCA JERONČIČA

Pred nekaj več kot dvema mesecema je bila v lični vasici Lig predstavljena knjiga Življenje na Kanalskem Kolovratu, avtorja Zorana Jerončiča. Krstni nastop knjige v javnosti je privabil v liško dvorano veliko število poslušalcev, saj gre za nadvse zanimivo pričevanje o naši prisotnosti na tem izpostavljenem delu slovenskega ozemlja tik ob furlanski nižini, se pravi na skrajnem koščku našega narodnostnega ozemlja, kjer se je zgodovina večkrat poigrala z našim prebivalstvom, ki je živelo zdaj pod enim, zdaj pod drugim vladarjem. Še najbolj kruto pa je posegla v življenje naših rojakov med rekama Idrijo in Sočo takoj po drugi svetovni vojni, ko je zaradi (na)novno določene meje prišlo do prekinitve povezav in posledičnega odseljavanja ljudi. Od triinsedemdesetih vasi, ki so obstajale na začetku prejšnjega stoletja, jih je danes ohranjenih samo še dvajset. O življenju na Kolovratu nam v časovnem razponu dobrega stoletja v knjigi spregovori Zoran Jerončič, ki se v knjigi predstavi kot radovedni zapisovalec in posredovalec vsega, kar mu je v bistvu celo življenje pripovedoval njegov oče Franc. Ta je namreč vse življenje pisal dnevnik in praktično vse, kar je bilo zgodovinsko zanimivega, etnološko pomembnega, tudi nevsakdanjega zabeležil. Gre za zgodovinske dogodke, informacije o gospodarskih, topografskih, etnoloških, geografskih in drugih značilnostih našega mikrokozmosa na skrajnem zahodu slovenskega narodnega ozemlja, nekako od časa pred prvo svetovno vojno do ideološko razburkanega obdobja po drugi svetovni vojni. Knjiga je zamišljena kot potopis očeta in sina, ki obiščeta vse nekdanje obstoječe vasi. V vsakem zaselku se ustavita, oče Franc navede točne podatke o številu in poimenovanju družin, ki so tam živele, s čim so se preživljale, katere so bile najpomembnejše gospodarske aktivnosti posameznega kraja. Pred nami se zvrstijo širši javnosti neznani kraji, ki jih avtorja knjige obhodita v premišljenem geografskem zaporedju. Pomembnejši kraji so opisani podrobneje, vsekakor z velikim občutkom za bistveno, še posebej velja to za gospodarstvo in popis takrat živečega prebivalstva. Pri navajanju najnujnejših števil Jerončič zato nikoli ne zapade v golo naštevanje ali suhoparno kopičenje podatkov. Ti so podani sintetično, z občutkom za mero, težišče avtorjevega pripovedovanja sloni na prikazu aktivne človekove prisotnosti in vsakršne zaposlitvene dejavnosti v teh odmaknjenih krajih, kjer se zdi življenje oziroma preživetje že na prvi pogled skrajno problematično. Če to ne ravno idealno področje za kakršno koli gospodarsko in drugo dejavnost povežemo še z burnim dogajanjem dvajsetega stoletja, potem se pred nami izrisuje podoba preizkušenega ljudstva, ki je moralo med obema vojnama in v času fašizma marsikaj prestati, da o drugih težavah, povezanih z naravnim reliefom, odmaknjenostjo, težko dostopnostjo in naravnimi nesrečami sploh ne govorim. Še najbolj so zato zanimive tiste informacije, ki segajo na področje zgodovine, in sicer od časa že obstoječe, izpričane naselitve omenjenih krajev, nekako ob prehodu devetnajstega stoletja v dvajseto, pa vse tja do osemdesetih let prejšnjega stoletja. Pripovedovalec in zapisovalec v tem smislu svobodno razvrščata informacije o vsem, zanima ju bodisi preteklost kot sedanjost. Največ informacij oziroma zgodb ali še boljše pričevanj je iz obdobja prve, deloma tudi druge svetovne vojne. Naj zaradi odmevnosti navedem dve, eno iz prve, naslednjo pa iz druge svetovne vojne, saj sta obe povezani s kraji v naši bližnji okolici. Prva zgodba je povezana z vasjo Lovišče, kjer je stanoval tudi Anton Berdon, ki se je z junaškimi dejanji proslavil v bitkah leta 1916 pri Doberdobu. Pretresljivo je njegovo pričevanje o tem, kako jih je kot vojake jurišnega bataljona avstrijska komanda dobesedno zalivala z rumom, ko so naskakovali italijansko prvo linijo vojakov. Bili so kot poneumljeni in niso več vedeli, kaj se dejansko dogaja okoli njih. Toda po iztreznitvi je bil prizor na bojišču zastrašujoč: dolina, posejana s trupli te in sovražne vojske. Druga zgodba je povezana z

vasjo Bajti, iz katere je bilo v italijansko vojsko mobiliziranih do leta 1943 kar nekaj moških, po kapitulaciji Italije pa so se pridružili partizanom. Pripovedovalec in protagonist te dramatične zgodbe je sam Franc Jerončič, ki se je maja leta 1944 s 3. bataljonom Briško-Beneškega odreda znašel prav v vasi Bajti. Tu so zvedeli, da je v Kanal, Plave na eni strani Kolovrata, v Prapotno pri Čedadu pa na drugi strani, prišlo veliko nemških vojakov. Sledili so si nato premiki bataljona na nove položaje, odpošiljanje izvidnic, v katerih je bil tudi Jerončič, krajši spopadi, zasede, umiki, v katerih so Nemci ubili nekaj borcev z Oslavja in Pevme. Zoran Jerončič pravi, da je bil 24. maj l. 1944 eden izmed najbolj tragičnih dni v življenju očeta. Kaj več o tem nam bo zagotovo povedal kasneje tudi gospod Franc Jerončič.

Pred nami torej zaživi Kolovrat v izjemno problematičnem času težkih zgodovinskih preizkušenj, v katerem ni manjkalo travmatičnih prisilnih selitev ljudstva iz tega območja v notranjost ene ali druge vojskujoče države, uničenje, pomanjkanje, lakota, begunstvo, mobilizacija in tudi smrt. Vendar je to samo ena plat medalje, ki seveda zaradi vpetosti območja v zgodovinsko dogajanje ni mogla izostati. Tragedijam, težavam in pomanjkanju navkljub se v knjigi vzporedno oblikuje tudi vsestranska podoba ljudstva, ki je v teh krajih pognalo svoje korenine in je na svoj izvor, pripadnost in navezanost na zemljo ponosno. Vse Jerončičevo pripovedovanje je prepleteno z izrazito tenkočutnostjo in simpatijo do rodnega kraja in Kolovrata nasploh, iz knjige dobesedno diha ljudska predanost rodni zemlji, želja po obstoju, vztrajanju, čeprav jih je usoda močno zdesetkala in je za marsikaterim krajem ostala samo še bleda ruševina, ki nemo priča, da so nekdam tu živeli ljudje, med njimi tudi taki, ki so ponos in slavo Kolovrata ponesli daleč v svet. Izselsevanju navkljub je iz knjige razvidno, da se življenje v Kolovrat ponovno vrača, knjigo samo lahko razumemo oziroma interpretiramo kot revalorizacijo kraja, ki še vedno diha in se obnavlja. Jerončičevo pripovedovanje je objektivno: načelno ga zanima vse, kar je zgodovinsko relevantno, skratka vredno omembe, ljudi in ustanove opisuje uravnoteženo, brez vsakršnega ideološkega predznaka. Nikjer ni polemičen, nasprotno, njegovo pisanje učinkuje pomiritevno in z velikim spoštovanjem za ljudi in institucije. K temu je zagotovo prispevala povezanost prebivalcev in načelna složnost pri prevzemanju pomembnih zgodovinskih odločitev, še posebej v času druge svetovne vojne. Posebno težo imajo v knjigi zgodbe oziroma zgodovinske zanimivosti. Le te so na straneh knjige nekoliko zasenčene in tako bolj opazne in izpostavljene. Gre za zelo zanimive dodatke k že znanim zgodovinskim dejstvom, ki samo še dopolnjujejo že tako širok spekter informacij, ki jih imamo o obeh vojnah. V njih je veliko pristnega in nevsiljivega humorja, ki nedvomno razgiba in oplemeniti samo branje. Zanimivo je, da se je ideja glede potrebe po objavi vsega tega bogatega gradiva rodila očetu in sinu, da sta se lotila dela samoiniciativno in da ju ni nihče k temu spodbujal ali nagovarjal. Bila sta prepričana, da bi bilo zamočati ali zadržati vse to bogastvo zase, malodane tako kot oropati naše narodopisje za delček mozaika, ki mu pripada po pravici. V nizanju zgodb in informacij ljudi s Kolovrata se Franc Jerončič izkaže kot izrazito barvit pripovedovalec, učinkovit in natančen, tako da pred bralcem zaživi več kot stoletna epopeja tega ljudstva in njihovega teritorija, od nekdam strateško pomembnega območja in zato v interesu velesil, v središču mednarodnih konfliktov in spreminjanja mej(e). Najrazličnejše informacije in zapisi tako zaobjamejo še širši časovni spekter, od Napoleonovega časa, Beneške republike, Avstro-Ogrske, prve svetovne vojne, fašizma, druge svetovne vojne in poveljnega obdobja SFRJ. Pred nami zaživijo in oživijo kraji, vasi in zaselki, tudi tisti, ki jih danes več ni, v besedi in številnih fotografijah, ki objektivno pričajo o spremembah, ki so se dogodile v vsem tem času. Knjiga ima zato izrazito dokumentarno vrednost, ki jo moramo brati kot prispevek ali dodatek k našemu zgodovinopisju in etnologiji, ne pa kot čisti historiografski zapis. Še najbolj veseli je bodo oziroma so je najbrž

domačini (dovolj je bilo ozreti se po nabito polni dvorani ob priložnosti prve predstavitve in tudi naslednjih), ki se v njej prepoznavajo, v njej bodo našli dragocene informacije vsi tisti, ki bodo raziskovali to področje, z njo se je ne nazadnje Jerončič nedvomno poklonil tudi vsem prednikom in tu živečim ljudem, s knjigo je tako rekoč ovrednotil celotno področje, ki ga tudi povprečno izobraženi ljudje premalo poznajo. Kot dodatek h knjigi je Zoran Jerončič, kot priznani športni strokovnjak na področju odbojke prispeval še bogato dokumentacijo športnikov s kanalskega Kolovrata, ki so v najrazličnejših športnih disciplinah dosegli vidne ali celo izjemne rezultate.

Posebna odlika knjige je, - za jezikovno redakcijo besedila je poskrbela mag. Marija Mercina -, tudi jezik, klen, pester, leksikalno bogat, skladenjsko dinamičen in stilno nadvse inovativen, da bralca takoj potegne vase. Če nekateri izbirajo knjige na knjižnih policah sodeč po tem, kako je avtor s pripovedovanjem začel in kako zaključil, potem je to Jerončič naredil res inovativno: začetek je tako rekoč in medias res, konec pa se sklada z zaključkom opravljene poti, na kateri sta se večkrat celo dobesedno prebila do vseh triinsedemdesetih zaselkov, ki so v knjigi popisani in fotografirani. Ob prebiranju knjige se zavemo, da gre nedvomno za veliko dejanje, predvsem zaradi sistematične dokumentacije vseh tistih vasi in zaselkov, ki jih danes več ni in bi skoraj gotovo (v nasprotnem primeru) šli v pozabo, pa tudi zaradi živega prikaza ljudi in vsakodnevnega življenja v tem delu naše domovine. Garaško delo, ki ga že ob prelistavanju uteleša knjiga Franca in Zorana Jerončiča postaja, v trenutku, ko je "zasedla naše knjižne police", garant za ohranjanje trajnega spomina o slovenski prisotnosti na tem preizkušenem delčku Slovenije in istočasno uvod v nove avanture, saj ima baje Franc Jerončič napisanega gradiva vsaj še za eno knjigo....

Adrijan Pahor